

ПОСЛЕДЊИ ЧАЈ ЗА РАЊЕНИКЕ

Кад су партизанске болнице одступиле из Посавине, Мачве и ваљевског краја пред немачком офанзивом, била сам с рањеним Посавцима. По киши, магли и зими пут преко Пашине Равни и Рогачице према Ужицу био је веома тежак. Пешачење, оскудица и четнички препади те услове су још више стежавали.

На Дебелом брду требало је да сместимо рањенике у школској згради, али су се тамо већ били сместили четници. Неће да нас пусте. Целу ноћ је доктор Ђура Мештеровић преговарао с четницима, али они, иако (рањеника нису ни имали, нису ни нама хтели да дозволе да макар рањени људи који сат проспавају. Тих дана ни ја, ни још неколико мојих другарица, нисмо снавале пуних 54 часа. Тада сам поново почела да пушим. Пушењу су ме научили холандоки лекари у Шпанији за време дуготрајних дежурстава.

На Дебелом брду причепио ме један точак воловске запреге и одвалио ђон са ципеле. Остала сам босонога. Ускоро затим дошла сам до неких лакованих ципела. Уз њих сам носила сељачку сукњу и сигурно сам чудно изгледала. Кад сам са Ђуром Мештеровићем дошла у Врховни штаб, било је међу познаницима доста смеха на мој рачун.

Кад смо Јудита Аларгић и ја на путу из Рогачице угледале Ужице, одозго с Теразија како се долази бајинобаштанским путем, за нас је то био велики доживљај. Идеш, мучиш се, бринеш за рањенике, негујеш их и они се пате, а, ево, најзад смо у нашем слободном граду, у ком је и Врховни штаб. Какав је то био осећај радости и среће! Одједном се забораве све патње и муке рањеничке.

Свега неколико дана проведених у слободном Ужицу за мене су много значили. Сви послови били су, углавном, везани за рањенике у болници смештеној у Дому Црвеног крста. Одлазила сам неколико пута послом и у болницу у Севојну. Једанпут сам у Севојно ишла са доктором Мештеровићем. Обилазили смо рањенике. Била је то, за ондашње услове, пристојно уређена болница, с добрим комфором и добром лекарском и болничком негом. Сећам се да смо питали рањенике како живе и да ли су задовољни лечењем. Углавном су сви били задовољни. Ретко се ко жалио на понеку ситницу.

И данас памтим сусрет са немачким заробљеницима у Ужицу. Као што је познато, то је била група Немаца заробљених у борбама за ослобођење Крупња и на Завлаци. Било их је преко стотину. Живели су пристojно, кретали се у својим униформама, добијали су уредно храну, редовно лечени, а свакодневно су радили у граду. Доктор Ђура и ја смо једном отишли да их видимо. Говорили смо обоје немачки. Питали смо их зашто и за кога убијају невинe људе, зашто освајају туђе земље. Сваки коме смо се обраћали одговарао је истим речима:

— Ми само извршавамо наређења!.. >

Човек да не верује својим очима и ушима. Сви као овце иду истим путем, јасно им је да су убице, али нико то не признаје.

У време евакуације рањеника на Златибор било је много гешикоћа, пре свега због изненадног наређења и због оскудице у транспортним средствима. За транспорт рањеника из Дома Црвеног крста добијено је неколико возила, али није било људи да помогну око утовара рањеника. Отрчала сам у Команду места да тражим помоћ. Дежурни ми је рекао да се обратим у другој просторији, у којој је био санитет. Тамо сам набасала на Гојка Николића. Рекао је да је тог тренутка дошао с неког пута. Одмах је телефоном тражио људе. Опет сам отишла у болницу. Тамо је ускоро стигла група бораца. Довели су и нешто четничких и немачких заробљеника да помажу утовар рањеника. Дошли су убрзо и доктори Миша Пантић и њешва супруга Јулка Мештеровић. Јулка је била с болницом на Златибору, али се тог дана нашла у Ужицу. Она је имала један мали аутомобил. Поред санитетских пакета узела је и два или три тешка рањеника и отишла пут Златибора. Рањеници из болнице су евакуисани. Јудита, ја и Бранка Шапчанка, коју смо из милоште звали Тенк, и још неколико болничарки остале смо да и даље помажемо.

Стизали су рањеници са свих страна: из Чачка, Шумадије, са Рудника, из Рогачице. Сви су одмах упућивани на Златибор. Око утовара рањеника у воз који је ишао према Кремнима ангажовали су се и лекари Херберт Краус, Воја Дулић, Курт Леви и неке болничарке. Рањеници из Крагујевца и Шумадије дошли су возом из Чачка. Ишли су добро организовани и с њима није било тешкоћа. Неколико лекара је задржано да помогну даљу евакуацију рањеника из Ужица.

Нешто касније дошао је воз с рањеницима из Севојна, односно од Чачка. Требало је да продужи према Кремнима. Јудита и ја смо у неколико казанчића спремиле чај за рањенике и хлеб намазан пекмезом. Кад је воз дошао у станицу, готово у истом тренутку изнад Ужица су се појавили немачки авиони и почели митраљирати и бомбардовати град, У тој гужви рањеници су и даље тражили чај, били су гладни. Наишао је комесар Ужичког одреда Милинко Кушић, кога сам познавала. Нисам знала шта да радим па сам га упитала:

— Да ш да делимо чај?

Кушић је само нешто опсовао и отишао. Јасно ми је било * Кушић има толико послова да се чудно о каквом чају говорим, а авиони сваког секунда могу почети да бомбардују воз. Наишао је неки камион. Тражили смо да стане, али возач, неки плашљив човек, побеже с камионом.

Воз је отишао у тунел под ужичким старим градом. Јудита, Бранка и ја потрчале смо у тунел за возом носећи казанчиће и бокале чаја и хлеба с пекмезом. У тунелу мрак. Ја сам, срећом, имала једну свећу и запалила сам је. Почеле смо делити чај. У таквим условима успеле смо да макар мало окрепимо рањенике, неке можда и последњи пут...

Ми нисмо смеле да идемо тим возом, јер је он упућен према Кремнима, а ми треба да идемо за нашим рањеницима на Златибор. Нешто касније наишла је једна лимузина и стала поред нас. Јудита и Бранка су ушле у кола, а ја сам се попела на паучицу и држала се за кров. Тако смо стигле у Чајетину. Касније сам сазнала да је у тој лимузини била Цана Бабовић и да нас је она превезла на Златибор.

Чим смо стигле на Златибор и нашле докторку Јулку, нашле смо се у невољи јер смо у Ужицу заборавиле цак соли. Со је била неопходна за рањенике, ако њихова храна није осољена, ране тешко зарастају. Добиле смо један аутомобил да ое одмах вратимо у Ужице. Немачки авиони су још увек надлетали и све се било разбежало. Кренуле смо пешке. Стигле смо скоро до Беле Земље, али ту смо сазнале да је све каоно — Немци су већ у Ужицу.

Борка ДЕМИЋ ПИХЛЕР